

Projekt Sagsomkostninger 2011:

Opfølgende interviewundersøgelse omkring sagsomkostningers konsekvenser for tidligere indsattes muligheder for resocialisering

---

Forord

Den danske ordning omkring sagsomkostninger har gentagne gange været på den politiske dagsorden det seneste år. Som et af de eneste lande i Europa hæfter den dømt i Danmark for alle de nødvendige udgifter, som det offentlige har haft i forbindelse med straffesagen. Endnu mangler en grundig undersøgelse af virkninger og konsekvenser af den nuværende ordning. Denne rapport skal ses som Den Sociale Retshjælps (DSR) bidrag hertil.

Rapportens fokus er *at undersøge sagsomkostningernes utilsigtede konsekvenser for de tidligere indsatte muligheder for resocialisering*. Det er på baggrund heraf vores klare overbevisning, at den nuværende ordning omkring sagsomkostninger er en væsentlig hindring for en succesfuld resocialisering af de tidligere indsatte. I arbejdet med denne rapport informanter har vi erfaret, at overgangen fra indsat til tidligere indsat er en længerevarende og omfattende proces, hvor forskellige psykiske, sociale og økonomiske udfordringer indvirker herpå. Det er vores argument, at det komplekse sammenspil af problemer placerer de tidligere indsatte i kategorien af potentielt socialt udsatte borgere. Sagsomkostningerne virker i forlængelse heraf som en begrænsning for denne proces. Begrænsningen kommer til udtryk i forhold til de tidligere indsatte manglende mulighed for at tænke fremad og for at etablere en almindelig tilværelse efter endt afsoning. Kravet om tilbagebetaling påvirker den i forvejen vanskelige udfordring gruppen står overfor i bevægelsen fra en *marginaliseret* position som indsat til en *integreret* position ude i samfundet som tidligere indsat.

På baggrund af denne undersøgelses resultater er det vores vurdering, at der på området er behov for at skabe en forståelsesmæssig hybrid mellem social- og retspolitik. Disse to områder viser sig her tæt forbundne. Det er i denne forbindelse nødvendigt, at de to politikker i højere grad tænkes sammen, for at vi bliver i stand til at løfte nuværende og fremtidige byrder, hvad angår dømtes økonomiske udgangspunkt for resocialisering.

Vi håber således med denne undersøgelse at skabe politisk og samfundsmæssig forståelse for den betydning, som sagsomkostningerne ved straffesager har for mange udsatte danskere, når de står over for den udfordring, det er, at skulle resocialiseres efter endt afsoning. Ydermere er det DSRs ønske med denne rapport at bidrage til debatten omkring problematikkerne forbundet med den nuværende ordning og skabe opmærksomhed omkring disse problematikker.

Med håb om en god og saglig debat, ønsker vi læseren god læselyst.

Marie Nybo og Maria Bisgaard

Projektmedarbejdere for den Sociale Retshjælp

Indholdsfortegnelse

1. Indledende	4
1.1 Denne undersøgelses fokus	4
1.2 Resocialisering	4
1.3 Teoretisk forståelse af motivation og forventninger	6
2. Metodeovervejelser	7
2.1 Informanterne	7
2.2 Undersøgelsens udformning	8
3. Præsentation af informanter	9
4. Resultatmateriale – kvantitativ del	10
4.1 Beskæftigelse	10
4.2 Økonomisk situation	10
5. Resultatmateriale – kvalitativ del	12
5.1. Resocialiseringen	12
5.1.a Udfordringer	12
5.1.b Motivation	16
5.1.c Forskellige ressourcer	18
5.1.d Delkonklusion	20
5.2. Sagsomkostninger	20
5.2.a Sagsomkostningernes påvirkning i det daglige	21
5.2.b Forskellig håndtering af sagsomkostningerne	22
5.2.c Informanternes opfattelse af sagsomkostningerne: <i>En dobbelt straf</i>	24
5.2.d Delkonklusion: Sagsomkostningerne som en begrænsning	25
6. Den nuværende ordning omkring sagsomkostninger	26
6.1 Kontradiktoriske krav	26
6.2. Vurdering af den nuværende ordning	27
6.3. Løsningsforslag - En delvis afskaffelse af sagsomkostninger	27

1. Indledende

Denne undersøgelse er et led i Den Sociale Retshjælps (DSR) arbejde med at skabe øget opmærksomhed omkring problematikker ved den nuværende ordning omkring sagsomkostninger. På baggrund af det daglige arbejde, som DSR udfører for nuværende og tidligere indsatte, har vi stiftet bekendtskab med nogle af de økonomiske og sociale vanskeligheder, som denne gruppe står overfor ved endt afsoning. Én af de økonomiske vanskeligheder, som særligt bør fremhæves, er sagsomkostninger. Ifølge den nuværende lovgivning¹ omkring sagsomkostninger hæfter den dømte for de nødvendige udgifter, som det offentlige har haft i forbindelse med straffesagen. Sagsomkostninger er en offentlig gæld, som den dømte skal betale tilbage efter endt afsoning. Disse udgifter udgør tekniske og regnskabsmæssige undersøgelser samt eventuelt advokatsalær. Det er ikke muligt at søge om gældssanering eller eftergivelse af offentlig gæld i forhold til sagsomkostningerne, hvis en ikke uvæsentlig del af denne er pådraget ved strafbare forhold². For de nuværende og tidligere indsatte, som DSR er i kontakt med, ligger sagsomkostningerne mellem 50.000 og 6.000.000 kr.. Hos DSR oplever vi, at ordningen er med til at vanskeliggøre en resocialiseringsproces for de tidligere og nuværende indsatte. Vi mener derfor, at ordningen bør tages op til eftersyn.

Med udgangspunkt heri ønsker vi at undersøge sagsomkostningernes utilsigtede konsekvenser for tidligere indsattes mulighed for resocialisering. Undersøgelsen tager udgangspunkt i tidligere indsatte, som står i gæld til staten som følge af deres tidligere dom. Vi ønsker her at undersøge om - og i så fald hvordan - sagsomkostningerne påvirker deres muligheder for at vende tilbage til samfundet.

1.1 Denne undersøgelses fokus

Det er i lyset af det daglige arbejde, at vi hos DSR mener, at den nuværende ordning bør genovervejes fra politisk side. Lige nu bygger den nuværende ordning omkring sagsomkostninger på en principiel idé om, at de indsatte selv skal betale for de udgifter, deres kriminalitet har forårsaget. Der er imidlertid behov for at undersøge, hvordan denne strukturelle ordning påvirker den enkelte på individniveau og dennes muligheder for resocialisering. Denne resocialisering må jævnfør den offentlige Kriminalforsorgs *vision om resocialisering*³ siges, at være statens overordnede interesse og målsætning for de tidligere indsatte. I den optik er det afgørende at undersøge, hvorledes den nuværende ordning og princippet bag modvirker den overordnede målsætning om at reetablere de tidligere indsatte som aktivt bidragende samfundsborgere. For at undersøge sagsomkostningernes utilsigtede konsekvenser for de tidligere indsattes mulighed for resocialisering er det relevant at afdække de tidligere indsattes generelle udfordringer i forbindelse med at etablere en tilværelse efter endt afsoning. Dette er en nødvendig baggrund for undersøgelsens fokus.

1.2 Resocialisering

Begrebet *resocialisering* spiller en afgørende rolle i undersøgelsen, da det er sagsomkostningernes betydning herfor, vi ønsker at afdække. Det er derfor vigtigt at præcisere vores forståelse heraf. Med begrebet *resocialisering* forstår vi *en gruppe eller et individs bevægelse fra en ekskluderet position i samfundet til en integreret position*. I forhold til de tidligere indsatte vil det således sige en bevægelse fra en afskåret tilværelse til en aktiv deltagende tilværelse ude i samfundet. Denne tilnærmede definition rejser imidlertid spørgsmål om, hvad det indebærer at indtage en *aktiv deltagende og integreret position* i samfundet? Samt hvad der skal til for, at individet kan nå dertil?

---

¹ Jævnfør LOV nr. 554 af 24/06/2005 § 311

² Jævnfør Konkursloven, LBK nr. 217 af 15/03/2011 § 197

³ Kriminalforsorgens 'Vision for resocialisering': <http://www.kriminalforsorgen.dk/Default.aspx?ID=307>

Ifølge den offentlige Kriminalforsorgs *vision om resocialisering* indebærer *resocialisering* muligheden for at etablere en kriminalitetsfri tilværelse. Et centralt mål for den danske Kriminalforsorg er at medvirke til at begrænse kriminalitet ved at støtte og motivere de dømte til et liv uden kriminalitet⁴. Dette synspunkt uddybes i Rigsrevisionens beretning om *"Kriminalforsorgens initiativer til forebyggelse af dømtes tilbagefald til kriminalitet"*⁵, der ligeledes fokuserer på forebyggelse af recidivitet. Det er imidlertid nødvendigt at uddybe dette fokus på kriminalitet ved at afgøre, hvad en sådan forebyggelse heraf indebærer. En sådan uddybning finder vi i Servicestyrelsens rapport *"Projekt God Løsladelse"* til formål at udstikke en anbefaling i form af en køreplan til god løsladelse⁶. I rapporten beskrives Kriminalforsorgens målgruppe, som *"personer med alvorlige sociale problemer, der har behov for betydelig støtte."*⁷ Det understreges i forlængelse heraf, at der ikke findes nogen entydig sammenhæng mellem kriminalitet og sociale problemer, men at faktorer, som traditionelt forbindes med udsathed, er risikofaktorer i forhold til at begå kriminalitet. Der er således ifølge rapporten en række faktorer, der spiller ind på udviklingen af kriminel adfærd og dermed forebyggelsen heraf, hvilket medfører et behov for en helhedsorienteret indsats i forhold til de indsatte.

Det her fremførte initiativ til en helhedsorienteret indsats overfor de tidligere indsatte situation kæder sig sammen med grundantagelserne for denne rapport. Det er vores argument, at de tidligere indsatte repræsenterer en *potentiell udsat gruppe*. For at få en dækkende beskrivelse af vanskelighederne i de tidligere indsatte resocialisering er vi jævnfør Servicestyrelsens rapport nødt til at afdække det komplekse væld af faktorer, som her spiller ind for den enkelte. Derfor tildeles den enkelte informants oplevelse af bevægelsen fra indsat til tidligere indsat afgørende betydning i undersøgelsen. Dette har betydning for valg af undersøgelses design. Noget vi uddyber nærmere under de metodiske overvejelser.

Ifølge Socialministeriet beskrives socialt udsatte som en marginaliseret gruppe, der befinder sig på kanten af samfundet ofte uden kontakt til det offentlige. Gruppens problemer samt årsagerne hertil betegnes ofte som komplekse. Disse problemer indbefatter fattigdom, misbrug, hjemløshed samt sindslidelser for blot at nævne nogle. Gruppen tilhører således *"de mennesker, der har størst brug for omsorg"*⁸. Jævnfør Socialministeriets nye mål for socialpolitikken skal *"alle danskere (...) have mulighed for at tage del i samfundet."*⁹ Regeringen ønsker i forlængelse heraf at begrænse ulighed ved at sikre reelt lige muligheder. Det er sammenkædningen af disse socialpolitiske målsætninger med denne rapports antagelse om de tidligere indsatte som værende en potentiell udsat gruppe, der danner grobund for vores interesse for den nuværende ordning omkring Sagsomkostninger. I denne optik er det således afgørende at undersøge, hvorvidt sagsomkostningerne under den nuværende ordning udgør en faktor, der potentielt begrænser de tidligere indsatte muligheder for at *"tage del i samfundet"*.

---

⁴ Citat af kriminalforsorgens *'Vision for resocialisering'*: <http://www.kriminalforsorgen.dk/Default.aspx?ID=307>

⁵ Rigsrevisions beretning *"Kriminalforsorgens initiativer til forebyggelse af dømtes tilbagefald til kriminalitet"*, Statsrevisorernes 10/2010: https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=gmail&attid=0.1&thid=1336e4d29dfac4&mt=application/pdf&url=https://mail.google.com/mail/?ui%3D2%26ik%3D7dda3984e1%26view%3Datt%26th%3D1336e4d29dfac4%26attid%3D0.1%26disp%3Dsafe%26zw&ig=AHIEtbTobJnA8cWnoJLdmC_SslEsl6-pqA

⁶ Servicestyrelsens rapport: *"Projekt God Løsladelse"* (2009): <http://www.kriminalforsorgen.dk/Default.aspx?ID=1309>

⁷ Servicestyrelsens rapport: *"Projekt God Løsladelse"* (2009), s. 23.

⁸ Socialministeriets hjemmeside: <http://www.sm.dk/Temaer/sociale-omraader/Udsatte-voksne/politik/De-udsatte-grupper/Sider/Start.aspx>

⁹ Socialministeriets hjemmeside: <http://www.sm.dk/Temaer/sociale-omraader/Udsatte-voksne/politik/Sider/Start.aspx>.

1.3 Teoretisk forståelse af motivation og forventninger

Vores udgangspunkt var at følge op på de forventninger til tilværelsen efter løsladelsen, som informanterne i en tidligere spørgeskemaundersøgelse i 2010¹⁰ havde givet udtryk for. Undervejs i denne undersøgelse er vi blevet klar over, at informanternes forventninger til fremtidens tilværelse stadig spiller en aktiv og afgørende rolle efter endt afsoning. Denne undersøgelse er dermed ikke kun en opfølgning på, hvordan det er gået i forhold til informanternes forventninger til for eksempel bolig og job, men ligeledes en undersøgelse af, hvilke forventninger de stadig besidder. Der ligger i denne iagttagelse en erkendelse af, at ens forventninger til egne ressourcer, samt omgivelsernes forventninger hertil er afgørende for, hvilke mål den enkelte sætter for fremtiden¹¹. Derved er ens forventninger med til at styre ens ambitioner, og hvad man styrer sine handlinger efter. Denne betragtning er interessant i forhold til sagsomkostningerne og de spørgsmål, vi i den sammenhæng rejser om sagsomkostningernes betydning for de tidligere indsatte resocialisering. Ud fra denne betragtning formoder vi, at sagsomkostningerne har betydning for de tidligere indsatte forventninger i forhold til fremtiden og de mål, som de sætter for denne.

Inden vi går videre med præsentationen og analysen af undersøgelsens resultater vil vi først runde de metodiske overvejelser, vi har haft før og under undersøgelsens udførsel. Disse overvejelser er med til uddybende at beskrive formålet med undersøgelsen, samt at beskrive vores vej til resultaterne.

---

¹⁰ Spørgeskemaundersøgelse omkring forventningerne til beskæftigelse og fremtid efter endt afsoning, 2010.

¹¹ Jf. den amerikanske psykolog Martin Fords teori omkring **motivation** (1992).

2. Metodeovervejelser

Undersøgelsen er bygget op som et kvalitativt design med kvantitative elementer. Dette metodiske valg skal ses ud fra en betragtning af, at kombinationen mellem de to bedst vil tjene undersøgelsens formål, og det sigte, vi har beskrevet i afsnittet *Denne undersøgelses fokus*.

Kompleksitet frem for entydighed

Undersøgelsens formål er som sagt at undersøge, *hvordan sagsomkostningerne utilsigtet påvirker de tidligere indsatte tilværelse efter endt afsoning*. Vi formoder, at disse utilsigtede konsekvenser af sagsomkostningerne har betydning for de tidligere indsatte resocialisering. Allerede tidligt i forarbejdet opstod der en række overvejelser omkring, hvorledes vi praktisk skulle gribe dette an: Hvorledes skulle vi på en valid måde isoleret set betragte sagsomkostningernes betydning, og hvorvidt var dette overhovedet muligt. Denne interne diskussion resulterede i en understregning af, at et sådan isoleret studie er utopisk, hvorfor vi i udarbejdningen af spørgeundersøgelsen i stedet har arbejdet todelt ud fra spørgsmålene, *hvorledes går det med resocialiseringen?*, samt *hvorledes influerer sagsomkostningerne på dette?* Det kan ikke fremhæves nok, at sammenhængen mellem resocialisering og sagsomkostninger ikke er entydig, hvorfor de specifikke omstændigheder for den enkelte informants tilfælde ikke er uden betydning. I undersøgelsen forsøger vi derfor at skille mellem på den ene side resocialisering som sådan og på den anden side sagsomkostningernes betydning herfor. Herved understreges det, at sagsomkostninger ikke er den eneste faktor af betydning for resocialisering. Som politisk ordning er det imidlertid en konkret størrelse, det er muligt at ændre på.

2.1 Informanterne

Informanterne har alle deltaget i en tidligere spørgeundersøgelse, som DSR har foretaget, og i den forbindelse sagt ja til, at vi måtte kontakte dem igen. Herved har vi mulighed for at bygge videre på de informationer, informanterne allerede har givet os omkring dem selv og deres forventninger til fremtiden. Vi kan således undersøge, hvordan det reelt er gået dem i forhold hertil. Alle informanterne i undersøgelsen har tilbragt den sidste tid af deres afsoning på udslusningspensioner rundt omkring i landet. Omkring 1,5 % af det samlede antal indsatte befinder sig på landets udslusningspensioner. Udslusningspensionerne tilbyder de indsatte en større frihed i deres afsoning, men stiller tilsvarende krav om, at de indsatte skal søge job eller på anden måde være i aktivering¹². Vi kan heraf formode, at informanterne har modtaget større hjælp og således været mere forberedte på deres løsladelse, end de indsatte som ikke har været på en udslusningspension. På trods af det vil vi se, at informanterne i denne rapport oplever store vanskeligheder i forbindelse med deres løsladelse. I følge vores vurdering er informanterne således ikke mindre repræsentative i forhold til resocialiseringsproblematikken.

Udvælgelseskriterier

Informanterne er valgt ud fra to kriterier. De skal 1) have været løsladt i minimum seks måneder, og 2) deres sagsomkostninger skal være over 50.000 kr.¹³ ved tidspunktet for interviewet. Det første kriterium er opstillet ud fra et *tidsperspektiv*. Dette skal ses ud fra en vurdering af, at informanterne bør have opnået en vis erfaring om det at være løsladt. I selve interviewet har vi dog erfaret, at dette udgangspunkt ikke stemte overens med alle udvalgte informanter. 3 informanter har været løsladt i under et halvt år. Disse er alligevel medtaget i undersøgelsen, da de gennem interviewene alligevel viste sig relevante. Det *andet* kriterium er opstillet ud fra en ide om *omfang*. Sagsomkostningerne må være af en vis størrelse for, at de kan anses som en potentiel faktor i forhold

---

¹² Kriminalforsorgens hjemmeside: <http://www.kriminalforsorgen.dk/Default.aspx?ID=328>

¹³ Dette har været udgangspunktet for udvælgelsen af informanterne. En enkelt informant har siden hen vidst sig kun at have 45.000 kroner i sagsomkostninger, men informanten er stadig medtaget i undersøgelsens resultater, da det er vurderet, at det ikke har haft nogen indvirkning.

til resocialisering. Ud af de 107 deltagere i foregående undersøgelse har vi udvalgt 30 potentielle informanter. Heraf har det været muligt at få interview med 13 personer. Af de resterende 17 personer takkede to nej til at deltage, men hovedparten har det ganske enkelt ikke været muligt at komme i kontakt med. Dette bekræfter en generel erfaring hos DSR om, at det kan være en vanskelig gruppe at etablere kontakt til. Da nuværende undersøgelse er af begrænset omfang har det ikke haft større betydning for undersøgelsen, men det vil give vanskeligheder i tilfælde af, at en større undersøgelse efterfølgende ønskes iværksat.

Forholdet mellem DSR og informanterne

Da relationen til vores klienter er afgørende for vores kontakt til målgruppen, har det været væsentligt for os i undersøgelsen at give plads til informanterne. Under interviewene udtrykte en stor del af informanterne taknemlighed overfor det arbejde, DSR tidligere har gjort for dem. Telefoninterviewet blev i den forbindelse set som en mulighed for at give noget tilbage til DSR som tak. Desuden udtrykte flere informanter begejstring for at kunne hjælpe til i forhold til den overordnede debat. Det forhold, DSR igennem det daglige arbejde har etableret til informanterne, har således været en afgørende faktor for at etablere kontakt til gruppen.

2.2 Undersøgelsens udformning

Undersøgelsen bygger på en række telefoninterviews foretaget ud fra en struktureret interviewguide indeholdende såvel åbne som lukkede spørgsmål. Gennem den strukturerede interviewguide sikrer vi, at informanternes svar er sammenlignelige. Samtidig giver interviewsituationen plads til informanternes personlige beretninger og kommentarer. Da en lang række af spørgsmålene omhandler informanternes opfattelse af tingene, er de uddybende kommentarer af afgørende betydning for undersøgelsen. Først og fremmest tydeliggør de individuelle beretninger informanternes forskellige personlige og lokale ressourcer og dermed deres forskellige muligheder for at håndtere de udfordringer, de står overfor. Derudover har de i nogle tilfælde meget personlige historier givet indsigt i de mere psykisk belastende konsekvenser, informanternes nuværende situation som nyligt løsladt fører med sig. Disse to iagttagelser har været med til at nuancere resultatet og haft afgørende betydning for retningen i undersøgelsen, hvilket vil fremgå senere.

Spørgsmålene i interviewguiden er på baggrund af det foregående spørgeskema grupperet omkring emnerne *boligsituation*, *indtægtssituation*, *sociale forhold* (familie, børn, etc.) og *økonomiske situation* herunder sagsomkostningerne. Gennem disse spørgsmål søger vi, at afdække de mere faktuelle omstændigheder omkring deres nuværende tilværelse. Hertil følger et antal mere åbne spørgsmål angående *deres personlige vurdering af perioden efter løsladelsen*, *deres nuværende situation*, samt *deres forventninger til fremtiden*, hvorigennem informanternes oplevelse af deres situation søges afdækket.

Det er disse forhold og deres indbyrdes sammenhænge, vi i denne undersøgelse vil tilnærme os. På grund af undersøgelsens begrænsede omfang er det ikke muligt at generalisere bredt ud fra resultatet. Det betyder imidlertid ikke, at der i materialet ikke kan peges på interessante og afgørende tendenser, som bør tages til efterretning og undersøges nærmere. I det følgende præsenteres resultatmaterialet.

3. Præsentation af informanter

Før vi går videre med selve resultatmaterialet, vil vi kort præsentere undersøgelsens informanter. Vi har i alt interviewet 13 informanter. Alle informanter er mænd. Aldersmæssigt er 4 mellem 21-30 år. 6 informanter er mellem 31-40 år. 2 er mellem 41-50 og 1 informant er over 51 år. I forhold til, hvor lang tid informanterne har været løsladt, har 3 informanter været løsladt i under et halvt år, 8 informanter har været løsladt imellem et halvt og et helt år, og 2 informanter har været løsladt i over et år (den højeste i 15 måneder). I forhold til længde af sidste dom har 1 informant afsonet ét år ved sin sidste dom, 8 informanter har afsonet mellem 1-5 år ved deres sidste dom, og 3 informanter har afsonet over 5 år ved deres sidste dom (den højeste på 15 år).

I forhold til informanternes økonomiske situation udgør deres sagsomkostninger på tidspunktet for interviewet gennemsnitligt lidt over en halv million. Det laveste beløb er på 45.000 kr. og det højeste beløb er på lidt under seks millioner kr.. 4 informanter har sagsomkostninger på mellem 45.000-100.000 kr., 5 informanter har sagsomkostninger på mellem 100.001-200.000 kr., 1 informant har mellem 300.001-400.000 kr., 1 informant har mellem 400.001-500.000 kr., og 1 informant har sagsomkostninger på over en halv million. 1 informant har ikke svaret på beløbet af sine sagsomkostninger ved tidspunktet for interviewet, men han har svaret, at de udgjorde 100.000 kr. ved endt afsoning. For at uddybe disse betragtninger vælger vi at se på hvor mange informanter, der er begyndt at afdrage på deres sagsomkostninger. Vi ser også på, hvorvidt SKAT er begyndt at gøre lønindeholdelse. Lønindeholdelse betyder, at SKAT kan inddrage en procentdel af en persons løn, hvis denne har en forfalden gæld til det offentlige. Procentsatsen fastsættes efter personens betalingsevne. Der findes en nedre grænse for, hvornår SKAT kan gøre lønindeholdelse, som er på 5.480 kr.. Dette beløb er efter, personen har betalt sine faste udgifter. Samtidig er der en række overførselsindkomster og offentlige ydelser, som SKAT ikke kan gøre lønindeholdelse af såsom kontanthjælp, starthjælp og SU¹⁴. I forhold til at afdrage er 4 informanter begyndt at afdrage på deres sagsomkostninger, og de resterende 9 er ikke begyndt at afdrage. For 3 informanter er SKAT begyndt at gøre lønindeholdelse og for de resterende 10 informanter, er dette ikke tilfældet. Grunden til, at SKAT ikke er begyndt at gøre lønindeholdelse for 10 informanter, skyldes højst sandsynligt, at flere af disse er på overførselsindkomster, som gør, at SKAT ikke kan gøre lønindeholdelse. Disse betragtninger vender vi tilbage til senere i rapporten.

Udover sagsomkostningerne har flere informanter også anden offentlig gæld og/eller privat gæld. 7 ud af de 13 informanter har også anden offentlig gæld. Dette kan for eksempel være gæld i forhold til manglende betaling af børnepenge eller hustrubidrag. 9 informanter har også privat gæld. Dette kan for eksempel være til forskellige former for private kreditorer, familie, bekendte eller tidligere arbejdsgivere. 2 informanter har ikke gæld udover deres sagsomkostninger.

I forhold til civilstatus er 7 informanter enlige, og de resterende er enten gift (1 informant), har en samlever (3 informanter) eller en kæreste (2 informanter). 7 informanter har børn, og gennemsnitligt har disse informanter to børn under 18 år. I forhold til samvær med børnene har 2 ud af disse 7 informanter ikke samvær med deres børn.

---

¹⁴ <http://gaeldskompagniet.dk/FAQ.745.aspx>, <http://www.gaeld.com/default.asp?Action=Details&Item=207>

4. Resultatmateriale – kvantitativ del

Formålet med denne kvantitative del er at vise, hvordan de forventninger, som informanterne havde, mens de befandt sig i fængslet eller på udslningspensionen, forholder sig til deres reelle situation efter endt afsoning. Dette gør vi for at afdække, hvilke områder der er vanskelige for de tidligere indsatte. I den forbindelse fokuserer vi på udvalgte kvantitative spørgsmål. Vi vil i afsnittet inddrage data fra spørgeskemaundersøgelsen fra 2010, og denne data sammenligner vi med spørgsmål indsamlet i forbindelse med denne undersøgelse omkring sagsomkostninger.

Vi ønsker ikke at lave en større generalisering i dette afsnit, da vi som nævnt har 13 informanter. I stedet har vi udvalgt de områder, hvor vi ser et problem i forhold til denne rapporters informanter. Som udgangspunkt valgte vi at se på bolig, beskæftigelse og økonomi. Vi har erfaret, at det at finde en bolig for de tidligere indsatte ikke har været noget problem. Dette kan hænge sammen med det faktum, at de tidligere indsatte skal have en bolig for at forlade udslningspensionen. I forhold til beskæftigelse og økonomi finder vi udvalgte områder, som er vanskelige for de tidligere indsatte, og som har betydning for rapportens fokus. Disse vil blive udfoldet i de følgende afsnit. Dette afsnit fungerer som en baggrund for rapportens kvalitative del.

4.1 Beskæftigelse

I forhold til beskæftigelse er det interessant, at færre informanter er i arbejde på nuværende tidspunkt end hvad de forventede, da de befandt sig i fængslet eller på udslningspensionen. Dette betyder yderligere, at flere informanter har kontanthjælp som indtægtskilde på nuværende tidspunkt i forhold til, hvad de forventede, da de befandt sig i fængslet eller på udslningspensionen. På nuværende tidspunkt er 9 ud af de 13 informanter ikke i arbejde. For at se nærmere på disse forhold er det relevant at se på, hvorfor disse 9 informanter ikke er i arbejde. 3 informanter er henholdsvis på førtidspension, pension eller under uddannelse (elevløn). 1 informant har svaret *andet* til dette spørgsmål og uddyber med, at han havde brug for et par måneder til at få alting til at falde på plads. Yderligere svarer 1 informant, at han søger efter arbejde, men endnu ikke har fundet noget. Det særligt vigtige i forhold til denne rapport er, at 4 ud af de 9 informanter, som ikke er i arbejde, skyldes, at de ikke kan varetage et arbejde på nuværende tidspunkt, fordi de enten er sindslidende, sygmeldt eller under andre forhold, der gør dem uarbejdsdygtige. Svarene tyder på, at grunden til, at størstedelen af informanterne ikke er i arbejde, hovedsagelig skyldes, at informanterne på nuværende tidspunkt eller på længere sigt har vanskeligt ved at varetage et arbejde. Denne betragtning er vigtig at medtage i forhold til informanternes mulighed for resocialisering, som vi vil uddybe senere i rapporten.

4.2 Økonomisk situation

I dette afsnit får vi et interessant billede, når vi ser på informanternes vurdering af deres økonomiske situation samt, hvorvidt de er påvirket af deres sagsomkostninger i det daglige. I den opfølgende undersøgelse bliver informanterne spurgt om, hvordan de vurderer deres økonomiske situation på nuværende tidspunkt. Dette resultat ses i tabel 1.

Tabel 1: *Vurdering af økonomisk situation i den opfølgende undersøgelse*

Svarkategorier	Antal informanter
Jeg har en fin økonomi og behøver ikke at ændre den	5
Jeg vil gerne ændre den, men jeg ved ikke hvordan	1
Jeg vil gerne ændre den, men har ikke mulighed for det	3
Andet	4
I alt	13

Her ser vi, at lidt under halvdelen af informanterne vurderer, at deres økonomiske situation er fin. Når vi sammenligner dette resultat med, hvorvidt informanterne er påvirket af deres sagsomkostninger i det daglige, ser vi et lidt modsatrettet resultat. Til dette spørgsmål svarer 9 informanter *ja*, og 4 informanter svarer *nej*. Ud fra tabel 1 ser det umiddelbart ud som om, de fleste informanternes økonomiske situation overordnet er fin. Samtidig ser vi, at størstedelen af informanterne specifikt er påvirket af sagsomkostningerne i det daglige. Hvis vi sammenstiller disse resultater med hvor mange informanter, der er begyndt at afdrage på deres sagsomkostninger, som præsenteret i afsnit 3. *præsentation af informanter*, får vi en mulig forklaring på dette modsatrettede resultat. Som erfaret gør SKAT ikke lønindeholdelse ved de fleste informanter, hvilket kan hænge sammen med, at flere af dem er på overførselsindkomster. Når flere informanter vurderer, at deres økonomiske situation er fin, kan det hænge sammen med, at de fleste ikke er begyndt at afdrage på deres sagsomkostninger. Samtidig ser vi, at de fleste er påvirket af sagsomkostningernes tilstedeværelse. Dette tyder på, at spørgsmålet omkring informanternes vurdering af deres økonomiske situation ikke er dækkende for informanternes reelle situation. I den opfølgende undersøgelses mere åbne spørgsmål om informanternes økonomiske situation ser vi ligeledes, at informanterne er påvirket af deres økonomi og sagsomkostninger. Disse betragtninger viser, at informanternes forståelse af deres økonomiske situation og herunder sagsomkostninger er mere kompleks end, hvad de kvantitative svar kan indfange. I den kvalitative del af analysen vil vi derfor give et mere nuanceret billede af informanternes reelle situation samt sagsomkostningernes betydning herfor.

5. Resultatmateriale – kvalitativ del

Den kvalitative del af rapporten, som følger, bygger på informanternes udtalelser fra interviewene i 2011. I det følgende vil disse udtalelser blive sammenfattet i relevante temaer. Først præsenteres de generelle udfordringer, informanterne fremhæver i forbindelse med deres resocialisering. Her beskrives desuden informanternes generelle motivation til tilværelsen efter løsladelsen, hvorefter afsnittet afrundes med et afsnit om informanternes forskellige ressourcer og deres muligheder for at løfte den udfordring, de står overfor. Derefter følger et afsnit specifikt omkring sagsomkostninger og informanternes oplevelse heraf.

Om end væsentlige dele af disse afsnit ikke relaterer sig direkte til sagsomkostninger, vælger vi alligevel at vie disse mere perifere temaer en vis portion opmærksomhed. Dette skal ses ud fra vores argument om, at sagsomkostninger ikke kan ses isoleret fra den situation, de tidligere indsatte ellers befinder sig i. Ved således at bidrage til forståelsen af den generelle situation, de tidligere indsatte står i efter endt løsladelse, er disse temaer indirekte med til at belyse sagsomkostningernes betydning for de tidligere indsattes resocialisering.

5.1. Resocialiseringen

5.1.a Udfordringer

I det følgende opdeles de udfordringer, informanterne fremhæver i forbindelse med løsladelsen mellem *praktiske og økonomiske udfordringer* og *psykiske og sociale udfordringer*. Dette skel er draget for overblikkets skyld, og der vil forekomme overlap herimellem.

Praktiske og økonomiske udfordringer

Løsladelsen er for de tidligere indsatte forbundet med en række konkrete praktiske udfordringer. På *den kortsigtede plan* omhandler disse at skaffe sig en permanent bolig, at finde et arbejde samt et større papirarbejde i korrespondancen med såvel offentlige og private parter i forbindelse med etableringen af tilværelsen. På *den langsigtede plan* er den største udfordring for de fleste informanter at få styr på deres økonomi – herunder gæld. Størrelsesordenen af denne udfordring understreges af nærmest alle informanter. For mange informanter bliver det at få styr på økonomien, og det at blive gældfri kædet sammen med muligheden for at starte på en frisk. Under opholdet i fængslet har gælden hobet sig op. Enkelte af informanterne har en fin økonomi, men for størstedelen er afviklingen af gælden efter løsladelsen med til at presse den daglige økonomi. Det at skabe overblik over, hvad gælden til offentlige og private parter dækker over og efterfølgende at etablere afdragsordninger, fremhæves som en *kaotisk* udfordring i sig selv.

Som fremhævet ovenfor er skellet mellem *praktiske og økonomiske* og *psykiske og sociale* udfordringer ikke skarpt. Tværtimod fremhæver flere af informanterne det psykiske element i disse praktiske udfordringer. En informant fortæller om udfordringen i *"at komme på plads økonomisk"*:

"Der er ikke gået en time, hvor jeg ikke har tænkt i økonomi, og jeg har tænkt, om jeg havde råd til at køre på arbejde, fordi jeg skal have benzin. Det har været svært. Hele tiden, hele tiden. Du er ikke rigtig dig selv, når du er sammen med andre, fordi du hele tiden tænker i penge. (...) Det har betydet alt. Det har haft ekstrem stor indvirkning på mit private liv og på mig psykisk."

Den pågældende informant karakteriserer sig selv som en ressourcestærk person, der som en af de eneste har været i stand til at forhandle afdragsordninger hjem med sine kreditorer. Alligevel har økonomien, som beskrevet i citatet, påvirket ham såvel psykisk som socialt. Denne informant er blot én af mange eksempler herpå.

For andre informanter er den private gæld knyttet til tidligere arbejdsgivere indenfor narkomiljøet med de særlige udfordringer, der ligger heri. Til spørgsmålet om forventningerne til tilværelsen efter løsladelsen svarer en informant: *"At jeg var dødsdømt - fordi jeg skulle ud og betale de her penge tilbage. Jeg glædede mig ikke til at blive løsladt - jeg ville gerne blive på udslusningspensionen."* En anden informant fortæller, hvordan han de første mange måneder boede hos familie og venner og brugte sin bistand til at betale af på sin narkogæld:

"Jeg skyldte nogle penge, fordi jeg blev taget med stoffer (...) de [tidligere arbejdsgivere] tillod ikke, at jeg blev på udslusningspensionen og ventede på at finde et sted at bo (...) De pressede mig til at komme ud, så jeg kunne begynde at modtage dagpenge. Så jeg startede med at betale al min bistand [til de tidligere arbejdsgivere]."

Disse to tilfælde er blot nogle af eksemplerne på, hvorledes den økonomiske situation påvirker de tidligere indsatte. Vi vil vende tilbage til de økonomiske udfordringer konkret om sagsomkostninger under afsnittet 5.2. *Sagsomkostninger*.

Psykiske og sociale udfordringer

Løsladelsen knytter ligeledes an til en række sociale og psykiske udfordringer for de tidligere indsatte. For flere af informanterne er løsladelsen således forbundet med ambivalens. En informant fortæller, at man efter halvandet år i fængsel *"ryger ind i en tryghedsramme, om man vil det eller ej, [fordi] alting i fængslet bliver gjort for én."* En anden informant beskriver på tilsvarende vis *"fængslet som en krykke."* Denne informanten fortsætter med at beskrive, hvorledes han tilbage i samfundet føler sig fremmedgjort fra andre mennesker. Personlighedsmæssigt føler han sig som ingenting, og han oplever, at han skal til at oparbejde en ny identitet. Denne oplevelse af løsladelsen synes at kendetegne mange af informanterne. Flere af informanterne beskriver således *"livet i det hele taget"* og herunder det at vende tilbage til samfundet som den største udfordring efter løsladelsen. For flere informanter er denne tilvænning forbundet med angst. En informant beskriver løsladelsen med *"både glæde og angst."* Han har et ønske om *"at skabe en stabil platform"*, men er overrasket over at opleve, *"at selv de mest simple ting - som at tage ud at handle - kan være besværlige."* Nogle dage kan han *"bare ikke overskue det."*

Opholdet i fængslet har således præget informanterne, og det er ikke uden vanskeligheder at blive integreret i samfundet igen. Flere har i tiden efter løsladelsen haft brug for et par måneder til at få alting til at falde på plads, at finde sig selv og *"få livet tilbage"*, som en informant formulerer det. Flere af informanterne døjer med koncentrationsbesvær og udmattelse, og flere fremhæver, at de har følt eller stadig føler sig psykisk og mentalt påvirket. En informant fortæller:

"Jeg har stadig noget hængende fra fængselsopholdet, som jeg på en eller anden måde skal have bearbejdet og ligesom have styr på. Det er i sig selv en stor udfordring. (...) Man blive nødt til at tage det stille og roligt, når man sidder inde, ellers brænder man inde. Jeg har mødt mange mænd, der har siddet inde, der var brændt helt inde med dem selv. Folk der har taget store overdoser. Jeg mødte to, der begik selvmord oppe på udslusningspensionen. Der sker de mest mærkelige ting i spjældet."

Disse psykiske udfordringer bliver særligt tydelige i mødet med kommunen og beskæftigelsesområdet. En række informanter har i mødet med kommunen oplevet en manglende forståelse for den tilvænning, de var, og mange stadig er midt i. En informant fortæller:

"Jeg har aldrig været på bistand før og kommer det aldrig igen. Jeg ville bare gerne have 3 måneders pause, men det kunne kommunen ikke give mig. Så blev jeg kaldt til møde hele tiden, men jeg sagde, jeg bare skal have en tid til "at finde mig selv."

En anden informant fortæller en lignende historie om sit møde med arbejdsmarkedet: *"Så længe jeg ikke kan rumme mig selv - kan jeg heller ikke rumme et arbejde."* Den pågældende informant arbejder i stedet 25 timer om ugen som frivillig på en KFUM & -K cafe, hvilket i sig selv er en udfordring:

"25 timer burde være let at overskue, men jeg har svært ved at klare det. Det går mig meget på, at jeg ikke kan. Pludselig forsvinder koncentrationen, og så kan jeg ikke magte det. Så vil jeg gerne hjem. Eller jeg bliver træt oven i hovedet, ukoncentreret. (...) Der kan jeg godt mærke, at jeg har siddet i fængsel. Der er mange indtryk, man skal ud og danne sig."

I forlængelse heraf lider flere af informanterne, som vist i den kvantitative del af konkrete psykiske eller adfærdsmæssige forstyrrelser som ADHD, socialt fobi og angst. Forstyrrelser som hverken i sig selv, eller i medicineringen af dem, virker begunstigende for de tidligere indsattes integration i sociale eller arbejdsmæssige sammenhænge. Dertil kommer, at en række af informanterne er tidligere misbrugere af alkohol, hash og narkotika. For nogle af disse informanter handler løsladelsen således ikke om at *vende tilbage* til tilværelsen, men at skulle *vænne sig* til en helt ny tilværelse som clean efter mange års misbrug. Disse informanter er blevet afvænnede under opholdet i fængslet, og tilværelsen uden afhængighed er derfor stadig relativ ny. De skal nu etablere en ny tilværelse fra bunden med nye vaner og nye sociale netværk. En informant beskriver, hvordan han efter løsladelsen gik *"en helt ny verden i møde"*:

"Den største udfordring er ikke at blive clean, for det er jeg ikke i tvivl om, at jeg kan. Den største udfordring er at blive væk fra miljøet. At få lov til at slippe for miljøet 100 %. Det er ikke nemt at komme fra de mennesker. Der er mange, der mister nogle penge, derfor er der nogen, der prøver at presse én til at gøre nogle ting for dem. De vil gerne have mig til at tjene penge for dem. Hvis de kunne lokke én til at tjene 20.000 om måneden. Uanset vil jeg hellere have, at de skyder én en kugle for hovedet. Det er det jeg kæmper med for øjeblikket..."

Informanten i citatet har både været en del af og arbejdet i narkomiljøet. Det er således her, hele hans tilværelse har udspillet sig. På tilsvarende måde har flere af de andre informanter været fuldtidsbeskæftiget i det kriminelle miljø, inden de blev fængslet. En informant fortæller: *"Det var jo min måde at tjene penge på siden, jeg var 15 år gammel. Det har været mit miljø siden, jeg blev født."* Der ligger således en udfordring i at ændre miljø og adfærd ved at gå fra livet som kriminel til en ikke-kriminel tilværelse. Nogle informanter fremhæver direkte det *"at holde sig fra kriminalitet"* som en af de største udfordringer. Denne omvæltning bliver særligt udfordret i sammenhæng med presset økonomi. Som en informant siger: *"Hvis du ikke vil lave noget kriminelt, så kan du ikke bare lige lave 100.000."*

Sidst er der vanskelighederne ved at genoptage de sociale og familiære menneskelige relationer. De af informanterne, som er vendt hjem til kæreste, ægtefæller og børn, har i tiden efter løsladelsen skulle *"forsøge at samle familien igen"* og *"vænne sig til at være sammen igen"*. Den fysiske afstand under opholdet i fængslet har haft konsekvenser for informanternes relationer, som nu efter løsladelsen skal forsøges genopbygget. Flere af informanterne taler om *"den tilgivelse"*, de har fået eller ønsker at få fra deres nære relationer. Vanskelighederne i genetableringen af de familiære forhold understreges af de informanter, som står i juridiske stridsmål omkring skilsmisse eller forældremyndighed. Disse sager påvirker åbenlyst informanterne, og særligt ønsket om at opnå samvær med børn fremhæves af disse informanter som en af de største udfordringer efter løsladelsen.

Relationen til det offentlige

I forlængelse af de forskellige udfordringer fremhæver flere tidligere indsatte, at de havde ønsket en større hjælp fra det offentlige i denne overgangsperiode. En informant fortæller:

"Jeg havde nok forventet en større hjælp fra Kriminalforsorgens side i forhold til at blive løsladt: *Hvad venter der nu? Hvad kan man få af hjælp, og hvad kan man ikke få af hjælp?* Det var der ikke noget af. Det var bare farvel og tak. Jeg havde ikke rigtig nogen forventninger. Jeg tror ikke rigtig, jeg turde at have nogen forventninger. Jeg havde nogle drømme om, at jeg ville have den tilværelse jeg havde nu, men jeg havde nok regnet med noget mere hjælp fra det system, der havde holdt mig indespærret - selvom det selvfølgelig er min egen skyld. En større vejledning i hvert fald. Og det synes jeg bestemt ikke, man har fået."

Opfattelsen om den manglende hjælp kender tegner langt størstedelen af informanterne. Kun to informanter udtrykker sig positivt om den hjælp, de har fået fra det offentliges side. For flere af de tidligere indsatte har løsladelse været forbundet med stor usikkerhed, og forventninger er således skruet ned til et minimum. En informant fortæller:

"Jeg vidste ingenting. Det var allersidste måned, at jeg vidste, at jeg havde en bolig. Det er ikke særlig rart ikke at vide, hvad der skal ske, man kan jo ikke blive løsladt, hvis man ikke har egen bolig, så man er usikker på, hvor længe man skal sidde. Det hele var usikkert."

Ydermere oplever nogle af informanterne decideret, at kommunen har modarbejdet dem. En af disse informanter formulerer det således: *"Kommunen ser mig som en dårlig investering. Der er ingen hjælp at få nogen steder. Jeg møder modstand fra alle kommunale steder."* Denne opfattelse af det offentliges blik på de tidligere indsatte bør ses i sammenhæng med, at flere af de indsatte fremhæver, at stemplet som tidligere kriminel begrænser deres muligheder. En informant siger: *"Jeg havde regnet med (...), at der var mere hjælp at hente, men er du kriminel, er der ingen hjælp at hente, og folk dømmer én inden, de overhovedet har set én."* Dette aspekt er ikke noget, vi har beskæftiget os med i undersøgelsen, og vi er således ikke på baggrund af undersøgelsen i stand til at undersøge, hvorvidt denne diskrimination reelt forekommer. Stemplingens tilstedeværelse i de tidligere indsattes bevidsthed kan der på baggrund af den kvalitative undersøgelse imidlertid ikke drages tvivl om. Denne opfattelse af udelukkelse er i sig selv potentielt bestemmende for de tidligere indsattes syn på deres muligheder.

Opsummerende: Resocialisering som en proces

De tidligere indsatte står overfor en række udfordringer i forbindelse med deres løsladelse. Som beskrevet i det foregående er disse udfordringer af forskellig karakter. Nogle udfordringer er praktiske og konkrete, andre er mere psykiske og sociale, og dertil kommer igen en række person- og kontekstafhængige udfordringer. Der tegner sig således et komplekst billede af den opgave, de tidligere indsatte står overfor i deres ønske om *"at vende tilbage til samfundet"*. Resocialiseringen i samfundet kan siges at foregå på flere niveauer. På den ene side skal de tidligere indsatte reintegreres i samfundet forstået som systemet. Det drejer sig om arbejdsmarked, bistandssystem, skattesystem o. lign.. På den anden side ligger den sociale integration i genetableringen af sociale mellemmenneskelige relationer og med den nødvendige psykiske balance, der ligger heri. Opholdet i fængslet har således medført en marginalisering af de tidligere indsatte på såvel systemisk som socialt niveau, og der ligger således en dobbeltudfordring i reintegrationen i samfundet. Integrationen i systemet og integrationen i det sociale er tæt sammenvævet, og presset fra udfordringerne på de forskellige niveauer indvirker på hinanden i både positiv og negativ retning.

Informanternes beskrivelse af deres udfordringer viser den omvæltning, der er forbundet med løsladelse. Alt sammen er det med til at understrege, at der er brug for at se løsladelsen som en længerevarende og omfattende *proces* frem for blot et skift fra tilværelsen som *indsat* til tilværelsen som *tidligere indsat*. Som en informant siger det: *"I bund og grund afsoner jeg stadig oppe i hovedet."* Citatet underbygger således argumentet om, at der er behov for at anlægge en mere processuel tilgang til de tidligere indsattes løsladelse med det omfattende antal udfordringer af forskellig karakter og størrelse, der knytter sig hertil.

5.1.b Motivation

I forlængelse af de udfordringer informanterne skitserer under interviewet, beskrives samtidig en række faktorer, der motiverer dem i forhold til opgaven at etablere tilværelsen efter løsladelsen. Flere informanter taler decideret om ønsket om *"at komme ud og starte et almindeligt liv"*. En af disse informanter fortæller:

"Jeg var jo kriminel før, og da jeg røg i spjældet, tænkte jeg: Enten bliver jeg fuldtidskriminel og tager straffen, eller også tager jeg mig en uddannelse og får en familie. Jeg tænkte, hvad der var mest fornuftigt."

Informanterne udtrykker således et ønske om at opnå *en almindelig tilværelse*. I det følgende vil vi i forlængelse af dette ønske fremhæve nogle af de for informanterne mest afgørende motivationsfaktorer, som vi har iagttaget under interviewene.

Ønsket om at komme i arbejde

For stort set alle informanter er ønsket om at komme i job nærværende. Flere af informanterne har taget uddannelse under opholdet i fængslet. Disse uddannelser spænder vidt fra kloakmester over cand.jur. til konservator. Andre er under opholdet blevet motiveret til senere at tage en uddannelse, og flere ønsker på sigt at kunne bruge sin erfaring fra den kriminelle verden i arbejdet med andre kriminelle. Om end den kvantitative undersøgelse viser, at kun 5 ud 13 informanter er i job eller under uddannelse, kommer nærmest stort set alle informanterne ind på emnet under interviewet. Til spørgsmålet om hvad der motiverer informanterne til at arbejde eller til at ønske sig et job, fremhæves forbedring af den daglige økonomi og afbetaling af gæld som vigtige faktorer. En informant fortæller om sin motivation til at arbejde:

"Først og fremmest for at få en indtægt til dagligt så man kan hænge sammen som familie. Næste er at komme af med min gæld og komme videre med mit liv. Jeg har ikke lyst til at rende rundt som 36-årig og ikke kunne klare mig. Det er motivationen så mine børn, min kone og jeg kan få en dagligdag og så at komme af med min gæld."

Som nævnt tidligere bliver afbetalingen af gælden for flere informanter italesat som værende lig med det *"at starte på en frisk"* og dermed at komme videre med livet, som det formuleres i citatet. I forbindelse med afviklingen af gæld bliver skyldneren i stand til at eje noget igen. Gælden spiller således en afgørende rolle i forhold til informanternes udfoldelsesmuligheder, og ønsket om at fjerne denne forhindring er følgelig deraf tilsvarende stort. Som en informant siger: *"38 år, stor gæld og lever af læreløn! Men det bliver bedre en dag, når jeg får et arbejde. Det er det at have noget at se frem til [arbejde], der holder mig gående. Det er bare at hænge i."*

En anden afgørende motivationsfaktor, som informanterne fremhæver i forhold til at have et arbejde, er *"at have noget at lave"*. Som en informant vælger at formulere det:

"Der er ingen fremtid i at være på overførselsindkomst. Det vigtigste for mig er at komme i gang med noget at lave - så jeg ikke bare skal sidde i en eller anden lejlighed og lave ingenting - men kommer i gang med noget at lave, så jeg måske også kunne få lidt selvværd ved, at jeg laver noget. Så man bliver lidt vigtig af at have noget."

En anden informant fortæller, hvordan han på trods af sin diskusprolaps siden løsladelsen har taget kørekort for at gøre det nemmere at søge flexjob. Informanten fremhæver i følgende citat, at en del af motivationen for at komme i job for ham er, at det giver ham en følelse af at være *"en del af samfundet"*:

"Jeg vil helt sikkert hellere have et flexjob frem for at komme på pension. Det at have noget at stå op til, så man er en del af samfundet, bare det at tage et initiativ og ikke bare sætte sig på sin flade."

Informanten er tidligere alkoholiker og ved med sig selv, at han skal have noget at foretage sig, så han ikke falder tilbage: "[Det er som] *at slå to fluer med ét smæk: At have noget at stå op til og noget at beskæftige sig med, så man ikke falder tilbage i gamle vaner.* Efter et halvt år på overførselsindkomst kontaktede informanten kommunen og anmodede om at komme i aktivering, fordi han ikke kunne holde ud at gå og lave ingenting. På tidspunktet for interviewet havde informanten været i aktivering som altmuligmand på et værested i et års tid.

De tidligere indsattes motivationen til at få et arbejde er som beskrevet i eksemplerne både økonomisk, personligt og identitetsmæssigt funderet. De interviewede informanter tegner således et billede af en gruppe tidligere indsatte, som er bevidste om deres eget initiativs betydning for deres fremtidige tilværelse.

Familie og nære relationer som motivation

Bevæger vi os væk fra vores fokus på ønsket om at komme i arbejde, fremstår familien og de nære relationer som en anden væsentlig motivationsfaktor. Én informant fortæller, at han under fængselsopholdet hovedsageligt tænkte på sin familie, og at han *"glædede sig til at komme hjem (...) og få stablet et familieliv på benene igen.* Hos de af informanterne, som har familie, spiller disse en fremtrædende rolle i deres fortællinger om tiden efter løsladelsen. Familien fremhæves hos de respektive informanter som både en støtte og en motivation - noget vi vil vende tilbage til i det følgende afsnit omkring de tidligere indsattes forskellige ressourcer. Én informant fortæller, hvordan han i perioden efter løsladelsen, hvor han kæmpede med at falde på plads økonomisk ofte havde lyst til *"at kaste håndklædet i ringen": "Jeg er så dejlig stillet, at jeg har en dejlig familie omkring mig, som har tilgivet mig, og når jeg kigger på dem, så giver det mig styrke, og jeg tænker, at jeg altså skal videre."*

Vender vi tilbage til vores informant fra tidligere, som kæmpede med at komme ud af narkomiljøet, lyder samme historie. For denne 32-årige informant er det hans 13-årige søn, som spiller den afgørende rolle i genetableringen af hans liv. Informanten fortæller i følgende citat, hvorfor han ikke ønsker at fortsætte sin karriere som pusher:

"Jeg ved, det ikke er vejen frem. Jeg har tjent masser af penge. Haft 50.000 til 100.000 om måneden og stadig havde jeg ikke en krone på lommen, og kørte rundt i dyre biler og var ulykkelig. Nu vil jeg hellere have 2.000 om måneden og have min søn og have et job og et almindeligt liv."

På tidspunktet for interviewet afventede informanten, hvorvidt han kunne komme i døgnmisbrugsbehandling for derved at smide den substitutionsbehandling, han har modtaget, siden han i fængslet blev clean. Informanten har som tidligere nævnt været del af narkomiljøet siden hans teenageår, hvor han var hjemløs. Efter han blev clean, har informanten fået konstateret angst, som han ligeledes er medicineret for. Informanten kæmper som nævnt for at genbygge sin tilværelse og med at forsøge at undgå sit tidligere miljø så vidt muligt:

"Det er en ond verden, og det er også derfor, jeg gerne vil ud af den. Jeg kan højest miste livet på det, men jeg kommer ikke til at gøre noget med at sælge stoffer igen. Det ville heller ikke være noget godt forbillede for min søn. Havde jeg ikke min søn, så var jeg hoppet ud af et vindue. De [det offentlige] gør det jo ikke nemt for én. Måske er det nemmere for dem, om jeg hoppede ud af et vindue - men det er det ikke for min søn."

Informanten fortæller, at han på sigt ønsker at tage en uddannelse samt at finde og varetage et arbejde. Han har overvejet at blive håndværker, men *"er åben overfor mange ting": "Jeg har mange drømme. (...) Det er vigtigt for mig at have et mål. Hvem siger, jeg når det, men det må vi se."* Dette eksempel illustrer tydeligt den pågældende informants store motivation for at etablere en ønskelig tilværelse, samt hans søns afgørende betydning herfor.

Motivation og ambitioner - og efterfølgende justering af forventninger

Generelt synes mange af informanterne umiddelbart efter løsladelsen positivt indstillet overfor tilværelsen efter løsladelsen, hvilket afsnit 5.1.b *Motivation* underbygger. I det følgende citat beskriver en informant følelserne forbundet med løsladelsen:

"Jeg vidste, at jeg skulle starte helt forfra - og det er vel egentlig også, det jeg har gjort. Der er mange ting, der har overrasket mig i forbindelse med sagen og systemerne, selve opholdet i arresterne og fængslerne og i forhold til at komme tilbage. Jeg havde jo hørt, at det var svært, eller at det kunne være svært, og det har det da også været i perioder. Men jeg har (...) set det som en ny start, og så må jeg bare prøve at komme derudaf. Det er vigtigt at holde hovedet lyst. Der er masser af ting, der kun trækker ned. Så hvis man lader sig for meget påvirke af det, så går man ned."

Flere informanter udtrykker på tilsvarende vis en bevidsthed om, at deres egen indstilling til deres udfordringer er afgørende for tingenes gang. På trods af de mange udfordringer informanterne fremhæver, er interviewene med langt størsteparten af informanterne således kendetegnet af et underliggende optimistisk ønske om med tiden at skabe en ændring i deres tilværelse. En informant fortæller, hvorledes han ser krav alle vegne, men at han *"synes, det er godt med udfordringer"*: *"Man udvikler sig jo heller ikke, hvis man ikke bliver udfordret."* Forventningerne til dem selv og til tilværelsen i det hele taget er for mange af informanterne store, og - som vores informant ovenfor beskriver det - har de mange drømme og gør sig mange forestillinger om fremtiden.

En stor del af informanterne har imidlertid efter løsladelsen været nødt til at nedjustere en række af disse forventninger, og perioden efter løsladelsen karakteriseres i retrospekt af mange som en *forventningsjustering*. En informant beskriver i det følgende hans oplevelse af løsladelsen:

"Forventningerne var kæmpe store. Det hele var lyserødt. Man skulle rejse og alt mulig. Men det ændrer sig hurtigt, når man kommer ud. [Informanten griner]. Alt er jo bare ikke så lyserødt, når man kommer ud. Ens forventninger bliver pakket lidt ned."

Igennem interviewene er det blevet tydeligt, at såvel udlevelsen af målene for den enkeltes motivation samt det efterfølgende behov for forventningsjustering, er betinget af de specifikke ressourcer den enkelte informant har at trække på. Herom i det følgende.

5.1.c Forskellige ressourcer

Den foreløbige beskrivelse af de tidligere indsatte tegner et billede af en differentieret gruppe. Løsladelsen er for hver informant forbundet med en specifik kombination af udfordringer afhængig af den enkeltes situation. På samme måde synes evnen til at håndtere disse udfordringer og at udleve ambitionerne for tiden efter løsladelsen afhængig af den enkeltes ressourcer i såvel positiv som negativ retning.

De foregående afsnit har skitseret en række faktorer, som virker ind på de tidligere indsattes situation efter løsladelsen. Disse faktorer omhandler såvel *økonomiske*, *sociale* og *psykiske ressourcer* samt mangel på samme. Nogle informanter har inden fængslingen haft en god økonomi, og er således nærmest upåvirket af den efterfølgende gæld, mens andre har vanskeligt ved at få den daglige økonomi til at hænge sammen på grund af omfattende gæld til flere parter. Nogle informanter har stærke familie- og vennerelationer at trække på, mens andre informanter står overfor at skulle genopbygge hele sit sociale miljø. Nogle af informanterne har i kraft af personlige egenskaber været i stand til at forhandle afdragsordninger og genetablere en normal tilværelse, mens andre informanter kæmper med psykiske og adfærdsmæssige vanskeligheder eller for første gang i deres voksne tilværelse, skal etablere en tilværelse som stoffri.

Kategorien 'tidligere indsat' er således ikke tilstrækkelig til at dække kompleksiteten i gruppen. Det faktum, at de tidligere indsatte har siddet i fængsel, og den kriminelle adfærd, der har ført til dette, er i sig selv ikke fyldestgørende for at belyse de tidligere indsattes vanskeligheder i forbindelse med resocialiseringen. Tværtimod er der i vurderingen heraf behov for at inddrage en række faktorer, der på forskellige vis forstærker og mildner disse vanskeligheder. Det er således et komplekst sammenspil mellem en række forhold, der er med til at afgøre, hvor vanskelig, den situation den tidligere indsat står overfor efter endt afsoning, er. I forlængelse heraf er det ligeledes et komplekst sammenspil af forhold, der afgør, hvorledes den enkelte informant er i stand til at tackle denne situation.

Informanterne er selv bevidste om, hvorledes denne forskel i ressourcer har en afgørende indvirkning på den enkeltes muligheder. En informant fortæller:

"Jeg vil skyde på, at 90 % ikke har en jordisk chance for at gøre det, jeg har gjort i at løse den opgave, uden at fornærme nogen mennesker. Ikke fordi de er dårlige mennesker, men fordi de ikke har den baggrund eller besidder den viden til at sige, hvad det er man skal gøre for at komme videre. Familie har noget at sige. Du har noget at se frem til, og noget at kæmpe for. Og det har også meget at gøre med det sociale lag, du sidder i. Hvem du omgås med."

Internt mellem de indsatte er der således en forståelse for de, som ikke er så heldige at besidde de samme ressourcer, men *"i stedet falder i et hul"*. I forlængelse heraf fremhæver en række af informanterne helt umotiveret *de unge* som særlige udsatte i denne forbindelse. Denne opmærksomhed har været så fremtrædende i en lang række af interviewene, at vi har valgt at vie den en vis opmærksomhed. Da vores undersøgelse ikke beskæftiger sig specifikt med denne problematik, er vi ikke i stand til at konkludere noget heraf. Det efterfølgende afsnit bygger således udelukkende på de tidligere indsattes egne vurderinger af denne situationen.

De unge som en potentiel særlig sårbar gruppe

En stor del af informanterne fremhæver de unge indsatte som værende i en særlig udsat risikogruppe, og udtrykker i forlængelse heraf ønske om øget politisk opmærksomhed herpå. En informant fortæller, at han under opholdet i fængslet har fungeret som 'onkel' for flere af disse unge, og derfor har et stort kendskab til gruppen. I det følgende udtrykker han sin holdning om tilstandene i fængslet:

"Systemets hjælp er under alt kritik - også inde i fængslerne. Der er mange af de unge, der overlades helt til dem selv, og de kommer ind i endnu mere kriminalitet derinde. De unge bliver presset af de større fanger, men det er klart, når der er to ansatte til 80 fanger."

Om end informanterne selv oplever løsladelsen som vanskelig, slår mange af dem det hen med, at der er andre – herunder de unge – som har langt større brug for hjælp end dem. Som en informant siger det: *"Jeg har ikke 100.000, men jeg skal nok få det betalt tilbage. Det er nogle hårde år, det er det, men.... for mig er det jo ikke uden udsigter."* Særlig økonomien fremhæves i forbindelse hermed som en uoverkommelig udfordring for de unge, når de bliver løsladt til *"en håbløs gældssituation"*. En udfordring de unge ifølge informanterne ikke har en chance for at løse. En informant udtaler sig om indsatsen overfor de unge:

"Det er der, vi skal bruge fokuset. Ikke på en gammel ræv som mig. Jeg skal nok klare mig. Man bør bruge sin tid på nogle andre. Nogle unge mennesker. Dem bør man sørge for, at de ikke bliver gældssatte. (...) Hvis vi gerne vil have dem tilbage og betale skat. Hvad kan så bedst betale sig? (...) Det er synd, for det er en lille udgift, som kunne give en stor udbetaling. Vi er nødt til at finde en plan for de unge."

En række af informanterne udtrykker i forlængelse heraf en frygt for, at samfundet risikerer at *"tæbe denne gruppe på gulvet"*, fordi de i kraft af deres alder ikke besidder den ballast, det kræver at tackle en så kritisk gældssituation. En informant fortæller:

"Når de kommer ud og vil have et arbejde, så står told og skat (...) og dem, de har snydt. De mister omkring 25-30.000 af deres løn. Hvad stopper de med? At arbejde! De kommer aldrig videre. Og det ender i kriminalitet. Det er det eneste ondt, jeg har at sige om Danmark (...) Man giver dem en udsigt på 30 år. Dem får man jo aldrig gode borgere ud af på den her måde."

Igennem informanternes bekymring beskrives de unge i det foregående som særligt sårbare i forbindelse med løsladelsen. Vi er i denne rapport ikke i stand til at vurdere, hvorvidt de unge indsatte udgør en særlig risikogruppe, men det er et emne, det er oplagt at undersøge nærmere i fremtidige undersøgelser. Informanternes iagttagelser understreger imidlertid det her fremsatte argumentet om, at den enkeltes situation er afhængig af de muligheder og barrierer, som sætter betingelserne for deres resocialisering.

5.1.d Delkonklusion

Vi har i de foregående afsnit forsøgt at skitsere de tidligere indsatte situation efter løsladelsen, herunder de faktorer som enten vanskeliggør eller forbedrer deres resocialiseringsproces. Gruppen er som beskrevet en differentieret gruppe. Kendetegnende for hele gruppen er imidlertid, at de står overfor udfordringen at bevæge sig fra en *marginaliseret* position som indsat til en *integreret* position ude i samfundet. Denne bevægelse foregår som vist både på det systemiske og det sociale niveau. Den enkelte informants succes i forhold til denne integration og dermed resocialisering afhænger imidlertid af den enkeltes ressourcer eller mangel på samme. For størstedelen af informanterne er det på trods af deres motivation en vanskelig opgave med mange barrierer. Jævnfør Socialministeriets beskrivelse af socialt udsatte, som "*en marginaliseret gruppe, der befinder sig på kanten af samfundet*", vil vi på baggrund af beskrivelsen af gruppen argumentere for at de tidligere indsatte udgør en potentielt udsat gruppe. Det betyder dog ikke, at det at være tidligere indsat er ensbetydende med at være i en udsat position. I ordet potentielt ligger således, at det ikke omhandler hele gruppen. Vi vil imidlertid hævde, at gruppens problemer er så komplekse, at gruppen med rette bør anses som potentielt *socialt udsatte*. Denne kategorisering placerer således de tidligere indsatte i en gruppe, der ifølge Socialministeriets målsætninger kræver særlig opmærksomhed, for at de på lige fod med andre kan tage del i samfundet. Dette udgør således fundamentet for efterfølgende at undersøge sagsomkostningernes betydning for informanternes muligheder.

5.2. Sagsomkostninger

I dette afsnit vil vi fokusere på, hvordan sagsomkostningerne påvirker informanterne, samt hvordan informanterne håndterer deres sagsomkostninger. Sidstnævnte ses både i forhold til den psykiske samt den rent praktiske håndtering. Vi vil se, at informanterne er påvirket på forskellig vis. Ydermere ser vi i informanternes udtalelser omkring deres sagsomkostninger, at forholdet til det offentlige igen har en betydning. I forhold til dette vil vi især fokusere på informanternes fremhævelse af, at de oplever, at de bliver straffet to gange på grund af sagsomkostningerne.

Vi så i den kvantitative del, at informanternes svar i forhold til henholdsvis deres økonomiske situation og deres påvirkning af sagsomkostningerne peger i forskellig retning. Overordnet set har flere informanter styr på deres økonomi, men samtidig er de fleste informanter påvirket af deres sagsomkostninger i det daglige. Dette vil vi uddybe i de følgende afsnit ud fra informanternes kvalitative udtalelser. Vi vil se, at selvom informanterne godt kan få økonomien til at løbe rundt, og selvom informanterne ikke tænker på deres sagsomkostninger i det daglige, er det ikke fordi, sagsomkostningerne ikke findes i deres bevidsthed.

Fords motivationsteori

Før vi går videre til selve analysen af sagsomkostningernes betydning for de tidligere indsatte, vil vi kort redegøre for den amerikanske psykolog Fords teori omkring forholdet mellem *motivation*, *forventninger* og *mål*,

som vi kort har berørt i indledningen (1992). Argumentationen i Fords motivationsteori er, at eksterne og interne forventninger til ens ressourcer og muligheder påvirker de målsætninger, som den enkelte sætter sig. Disse forhold er med til at bestemme den enkeltes motivation. Motivationen betragtes ikke som en given tilstand, men er i konstant forandring i forhold til, hvad der sker i og omkring os. De forventninger, vi har til egne ressourcer – *hvad vi tror, vi kan klare og ikke klare* – samt de forventninger, vi har til omgivelsernes opbakning eller modstand, er afgørende for, hvilke mål vi sætter os (Ibid.: 213). Ud fra denne teori kan sagsomkostningerne have betydning for de tidligere indsattes forventninger i forhold til fremtiden og de mål, som de sætter for denne. Det er i denne optik, at vi ønsker at undersøge sagsomkostningerne som en potentiel begrænsende faktor for de tidligere indsattes mulighed for resocialisering.

5.2.a Sagsomkostningernes påvirkning i det daglige

Vi så i afsnit 5.1.a *Udfordringer*, at informanternes økonomi er en stor udfordring efter løsladelsen. Ydermere har vi set, at den økonomiske udfordring er allestedsnærværende i deres dagligdag. Denne udfordring er både praktisk og psykisk og influerer derved på andre aspekter af deres liv. Dette ser vi også med sagsomkostningerne specifikt. For de fleste af informanterne fylder sagsomkostningerne meget i det daglige: *"Det er et helvede. Det giver mig grå hår hver dag"* udtaler en informant. En anden informant udtaler, at han er nødt til at være meget økonomisk bevidst i det daglige, fordi sagsomkostningerne sætter begrænsninger for ham. En tredje informant fremhæver en lignende situation, da han siger, at han ikke kan spare op og ikke kan afbetale på sine sagsomkostninger. Denne informant har ikke mulighed for at betale af på sine sagsomkostninger lige nu, og dette påvirker ham meget. Disse udtalelser tyder på, at sagsomkostningerne virker begrænsende for de tidligere indsatte i det daglige. Dette understreges af en tidligere nævnt informant, som oplever, at det er afgørende for ham at komme af med sin gæld, før han kan komme videre med sin tilværelse efter afsoningen. Denne udtalelse tyder også på, at sagsomkostningerne spiller en afgørende rolle i forhold til informanternes mulighed for at tænke fremad. Flere af informanterne oplever, at deres fremtid bliver uoverskuelig, hvis de tænker for meget på sagsomkostningerne. Dette ses i nedenstående citat, hvor informanten vurderer sin økonomiske situation:

"Økonomien er lige så håbløs, som den har været lige siden, det startede. Nu er vi kommet af med huset, så vi har kunne betale lånet af på huset. Det har ikke været det største problem. Det er alt det andet med sagsomkostninger og børnepenge, der bare løber på. Lige nu kan jeg [få økonomien til at løbe rundt], fordi jeg har arbejde. Men når jeg tænker på, hvad der ligger foran så... bliver det for uoverskueligt".

En anden informant fremhæver, at han er nødt til at lade være med at tænke på sagsomkostningerne for, at tilværelsen ikke skal virke for uoverskuelig. Vi har tidligere i rapporten set, at flere informanter står overfor at opbygge en ny tilværelse efter endt afsoning, og at dette bør ses som en længerevarende proces. Sagsomkostningerne kan i denne forbindelse ligeledes virke som en begrænsning for informanternes mulighed for at overskue denne opgave og for at overskue fremtiden generelt.

Dog er det ikke alle informanter, som finder sagsomkostningerne uoverskuelige, hvilket der er forskellige grunde til. En informant udtrykker, at han er fortrøstningsfuld i forhold til tilbagebetalingen af sagsomkostningerne, fordi han havde en god økonomi, da han kom i fængsel. En anden informant udtaler, at hans hverdag på nuværende tidspunkt er begyndt at se lysere ud i forhold til sagsomkostningerne, da han har forhandlet forskellige afdragsordninger i forhold til disse. Han uddyber og siger, at han skal tænke sig om i sin hverdag i forhold til økonomien, men at situationen ikke er stram. En tredje informant fremhæver på samme måde, at han godt kan få økonomien til at løbe rundt i det daglige, men at dette skyldes, at afbetalingen på sagsomkostningerne på nuværende tidspunkt er sat i bero. Denne sidste udtalelse kan tyde på, at sagsomkostningerne vil være et problem for informanten, hvis han var begyndt at afdrage, og at økonomiens overskuelighed netop skyldes fraværet af sagsomkostningernes tilbagebetaling. Det tyder på, at selvom disse informanter er fortrøstningsfulde, betyder det ikke, at tanken om sagsomkostningerne er helt fraværende i deres dagligdag. Dette understre-

ges af en informant, som udtaler, at han ikke er påvirket af sagsomkostningerne i det daglige, og at han ikke hele tiden tænker på sagsomkostningerne, men at han ved, at det kommer en dag. Denne udtalelse viser, at selvom informanten ikke tænker over sagsomkostningerne hele tiden i forhold til hans hverdag, fylder de stadig noget i hans bevidsthed.

De ovennævnte udtalelser viser, at sagsomkostningerne både udgør en praktisk og psykisk påvirkning for de tidligere indsatte. For de fleste informanter er sagsomkostningerne tilstede i deres dagligdag og bevidsthed. Afsnittet viser yderligere, at der er forskellige grunde til, at nogle informanter er fortrøstningsfulde i forhold til deres sagsomkostninger, hvilket peger på, at informanterne har forskellige udgangspunkter.

5.2.b Forskellig håndtering af sagsomkostningerne

Afsnit 4.2 *Økonomisk situation* i rapportens kvantitative del har vist, at de fleste informanter ikke er begyndt at afdrage på deres sagsomkostninger, samt at SKAT ikke gør lønindeholdelse på nuværende tidspunkt. Der er dog 4 informanter, som er begyndt at afdrage på deres sagsomkostninger. I de følgende afsnit vil vi se på, hvordan disse to grupper af informanter håndterer deres sagsomkostninger på forskellig vis. Først vil vi fokusere på de informanter, som ikke er begyndt at afdrage på deres sagsomkostninger. Efterfølgende præsenterer vi en case, som illustrerer en informants forhandling med forskellige kreditorer om afdragsordninger.

Størstedelen af informanterne understreger, at de gerne vil tilbagebetale deres sagsomkostninger, men at dette ikke er muligt på nuværende tidspunkt. Vi så i afsnittet ovenfor, at dette udgør en begrænsning for de tidligere indsatte både i det daglige og i deres mulighed for at tænke fremad. En informant fortæller:

"Jeg bliver nødt til at tage en dag af gangen og ligge det på hylden, og når jeg engang har overskud i behandlingen så stille og roligt gå i gang med at sige: *"Hør I kan få 300 her og 300 her."* Hvad skal jeg gøre. Jeg skal jo også leve. Selv om jeg får en uddannelse så stadigvæk. Jeg kan jo ikke betale alle kreditorer på én gang. Jeg skal jo også have noget at spise. Jeg må lave en aftale med dem, men lige nu må det vente. Hvis jeg virkelig ville ud og skaffe de penge og gik ud og gjorde noget kriminelt, så røg jeg jo bare i fængslet igen."

Informanten er i behandling for stofmisbrug og er på nuværende tidspunkt stoffri. Citatet viser, at informanten ved, at det er nødvendigt for ham at lave nogle afdragsordninger, så han kan betale af på sine sagsomkostninger samt anden gæld, men at dette er vanskeligt på grund af den situation, han befinder sig i. Andre informanter ønsker på tilsvarende vis at betale deres sagsomkostninger tilbage, men har ikke mulighed for det af forskellige grunde. En informant udtrykker dette således:

"Man kan jo ikke plukke håret af en skaldet mand. De [forskellige kreditorer] kan jo brokke sig så meget de vil, men jeg kan jo ikke rigtig betale dem nogen penge der, hvor jeg er nu".

Dette afsnits informanter er som nævnt kendetegnet ved ikke at afdrage på deres sagsomkostninger. I det følgende afsnit præsenterer vi en udvalgt informant, der ligesom de andre informanter ikke har mulighed for at tilbagebetale sine sagsomkostninger. Han adskiller sig imidlertid fra dette afsnits informanter ved, at det er lykket for ham at forhandle forskellige afdragsordninger.

En personlig beretning: "Den virkelige verden"

Som nævnt har en lille del af informanterne lavet forskellige afdragsordninger, så de kan afbetale deres sagsomkostninger og eventuelt anden gæld. En informant står særligt ud i denne forbindelse, og dette afsnit vil hovedsageligt fokusere på at fortælle denne informants historie. Denne informant har lavet en akkordordning med SKAT, og har fået en bank til at hjælpe ham med at ordne sin økonomiske situation. I forbindelse med dette fortæller han:

"Så kan jeg godt mærke, der er en sten, der er faldet fra hjertet. Det har hjulpet ufattelig meget, at jeg har fået ryddet op i min økonomi. Det gør, at jeg ikke tænker over det i løbet af dagen nu... jeg har et ganske almindeligt liv, som alle andre har."

Citatet viser, hvordan informantens økonomiske situation tidligere har påvirket ham meget, idet økonomien har gjort, at han ikke kunne leve et almindeligt liv. Dette viser igen, at informanternes økonomiske situation, og herunder sagsomkostningerne, kan virke som en begrænsning for at leve et normalt liv efter endt afsoning. Han fortæller videre:

"Jeg har været meget målrettet og selv sat nogle retningslinjer. Nogen gange er man nødt til selv at turde banke i bordet. Det er ikke, fordi jeg vil løbe fra min gæld, men det er håbløst for mig at komme af med en gæld på 1,8 mio. Man er nødt til at mødes i øjenhøjde. Det er fint som kreditor at sige: *"Jamen du skylder os penge."* Det ved jeg jo godt, og det ville jeg gøre [betale pengene tilbage], hvis jeg havde [alle penge], men det har jeg ikke, og det får jeg aldrig."

I citatet refererer informanten til sin overordnede gæld, hvori sagsomkostningerne indgår. Informanten har formået at forhandle med forskellige kreditorer og dermed fået afskrevet en stor del af sin gæld. Han fremhæver selv, at det skyldes hans *"gode ordforråd"*, og det at han har været målrettet. Han fremhæver ligeledes, at det må være svært for personer, der sidder i samme situation som ham at gå ind i en forhandlingsopgave med forskellige kreditorer. Informanten fortsætter:

"Jeg har nok været heldig at have mit ordforråd og turde - ikke angribe dem - men turde gå dialog med dem. Jeg har fået afskrevet 2,5 mio. i gæld. Sags, kreditorer, dem, der blev snydt i banken, jeg har haft møde med dem alle og sat papirer op for dem og sagt: *"Ved I hvad, sådan her ser tingene ud i den virkelige verden. Og den bliver ikke anderledes, og det bliver den ikke de næste 10-15 år."*

Citaterne viser, at det for de fleste tidligere indsatte ikke er realistisk at betale deres gæld tilbage herunder deres sagsomkostninger. Informanten har påpeget overfor SKAT og forskellige kreditorer, at det er urealistisk, at han nogensinde kan betale sin gæld og sine sagsomkostninger af. Han udtaler:

"Jeg har altså selv grebet om alle mine kreditorer og skat og sagt: *"Hør nu lige her: I er nødt til at se realiteterne i øjnene, jeg kommer aldrig nogensinde til at banke den her gæld af. Vi er nødt til at indgå en akkordordning. Ellers kommer jeg aldrig videre"*. Alle har nægtet i starten og blevet ved med at køre mig i fogedretten og skrevet breve, og told og skat har været efter min arbejdsgiver og mig, og hvor jeg til sidst har banket i bordet og sagt: *"Nu stopper det her, for ellers får I ingenting. Så kan jeg melde mig på bi-standskontoret, og så kan vi rende sådan de næste ti år. Se realiteterne, at jeg kan skaffe de og de penge gennem denne bank, så kan vi slippe gælden og se at komme videre"*. Det har de forstået."

For informanten er det vigtigt at komme af med sin gæld for, at han kan komme videre med sit liv. Informanten understreger flere gange, at han ikke mener, at det er muligt for de tidligere indsatte at tilbagebetale deres gæld i *den virkelige verden*. Historien peger på, at kravet om tilbagebetalingen sagsomkostninger ikke er realistisk set i forhold til den reelle situation, som denne rapport informanter befinder sig i.

Informanten, som vi har fremhævet i dette afsnit, har formået at forhandle med forskellige parter på grund af besiddelsen af forskellige ressourcer. Han fremhæver blandt andet, at hans familie har haft stor betydning for hans målrettethed i forhold til at lave disse afdragsordninger. Informanten er altså heldig stillet i forhold til håndteringen af sine sagsomkostninger, men som beskrevet ovenfor har de færreste af informanterne samme mulighed for at tilbagebetale eller forhandle i forhold til deres sagsomkostninger. Det ovenstående eksempel er med til at beskrive, hvorledes informanternes forskellige ressourcer har betydning for deres evne til at hånd-

tere de udfordringer, der ligger i sagsomkostningerne og tilbagebetalingen heraf. Hertil er det interessant at bemærke, at selvom informanten i eksemplet som én af de eneste har været i stand til at forhandle afdragsordninger med forskellige kreditorer, er han *alligevel* påvirket af sin generelle økonomiske situation og specifikt af sagsomkostningerne. Afsnittet antyder ydermere, at der er en uoverensstemmelse mellem ordningen omkring sagsomkostninger og informanternes mulighed for at leve op til denne. Udover dette virker princippet om tilbagebetaling for flere informanter som en begrænsning for at tænke fremad og for at etablere en tilværelse i samfundet efter endt afsoning. Dette peger på, at sagsomkostningerne ligeledes har betydning for informanternes forhold til det offentlige, hvilket vi vil uddybe i det følgende afsnit.

5.2.c Informanternes opfattelse af sagsomkostningerne: *En dobbelt straf*

Flere af informanterne er afklaret med, at de selv skal betale sagsomkostningerne tilbage: *"Man har jo selv skabt en gæld, så må man jo også være mand nok til at få den ryddet op"*. Dette peger på, at ordningens princip om, at de tidligere straffede selv skal betale for udgifter i forbindelse med deres straffesag, internaliseres hos informanterne. Det økonomiske retfærdighedsprincip, som ordningen bygger på, er altså til stede i informanternes tankegang i forhold til sagsomkostningerne. Samtidig fremhæver en del informanter ordningens ufordelagtige udformning. Flere informanter fremhæver, at de oplever at blive straffet to gange på grund af krævet om tilbagebetaling af deres sagsomkostninger. En informant udtrykker det således:

"Det kan godt være, man har gjort noget lort, og så skal man selvfølgelig straffes for det. Men så et eller andet sted... så syns jeg ikke, man skal straffes to gange. Når man kommer ud og skal være en lovlydig borger igen, og så får en omgang sagsomkostninger."

Citatet peger på, at sagsomkostningerne for denne informant er en begrænsning for hans mulighed for at blive en del af samfundet igen som en lovlydig borger. En anden informant udtrykker det samme, idet han oplever at blive straffet to gange: "Nu har jeg siddet 4 år og 4 måneder, og nu skal jeg straffes med sagsomkostninger og alt mulig andet." For disse informanter virker ordningen ikke retfærdig, da de mener, at de allerede har afsonet deres straf.

Disse udtalelser viser yderligere, at sagsomkostningerne kan have betydning for de tidligere indsatte relation til det offentlige. Vi så tidligere i rapporten, at flere informanter gerne ville have haft mere hjælp fra Kriminalforsorgen i forhold til løsladelsen og tiden herefter. Ydermere så vi, at nogle informanter oplever, at deres respektive kommune modarbejder dem i forhold til deres muligheder. Informanternes oplevelse af en dobbelt straf i forbindelse med sagsomkostningerne kan være med til at forstærke denne følelse af, at det offentlige modarbejder dem i forhold til at etablere en almindelig tilværelse efter endt afsoning. En informant fortæller:

"Jeg føler, at jeg har udstået min straf. Nu har jeg bare en plettet straffeattest - og så har jeg en økonomisk straf oveni. (...) Folk skal da have en chance. Det er da lige meget, hvem fanden man er, så skal man da have en chance for at komme videre."

Citatet illustrerer informanternes førnævnte oplevelse af at blive stemplet af det offentlige på grund af deres tidligere kriminalitet. Ordningen omkring sagsomkostninger kan ud fra disse citater være med til at forstærke en i forvejen manglende forståelse, som flere informanter oplever fra det offentlige. Som nævnt tidligere har opholdet i fængslet medført en marginalisering af de tidligere indsatte både på samfundsniveau og på socialt niveau. Denne marginalisering må siges også at gælde i forhold til det offentlige, som de tidligere indsatte skal genetablere en relation til efter endt afsoning. Ud fra informanternes udtalelser kan vi se, at sagsomkostningerne risikerer at vanskeliggøre denne opgave for de tidligere indsatte. Dette skyldes både, at de oplever manglende hjælp fra det offentlige, og at de oplever sagsomkostningerne som en dobbelt straf fra offentlig side. Som set i afsnittet oplever flere informanter, at sagsomkostningerne begrænser deres mulighed for at starte på en frisk, og de fremhæver, at ordningen fungerer på en uhensigtsmæssig og urimelig måde. På bag-

grund af dette risikerer vi, at sagsomkostningerne kommer til at forstærke en i forvejen problematisk relation til det offentlige, hvilket må ses at være uhensigtsmæssig i forhold til den overordnede målsætning om resocialisering.

5.2.d Delkonklusion: Sagsomkostningerne som en begrænsning

Sagsomkostningerne virker for de fleste indsatte som en begrænsning i forhold til flere faktorer. Denne begrænsning kommer til udtryk i forhold til informanternes manglende mulighed for at tænke fremad og sagsomkostningerne har dermed indvirkning på de tidligere indsattes mulighed for at etablere en almindelig tilværelse efter endt afsoning. Vi har tidligere set, at etableringen af en almindelig tilværelse efter endt afsoning er vigtig for mange af informanterne. Sagsomkostningerne virker yderligere som en begrænsning i forhold til de tidligere indsattes mulighed for at se positivt på deres fremtid. For nogle gør sagsomkostningerne, at de ikke tør tænke fremad. Ydermere er sagsomkostningerne med til at forværre det i forvejen skrøbelige forhold, som flere informanter har til det offentlige.

Det kan være vanskeligt at undersøge, hvad den yderste konsekvens af sagsomkostningerne kan være for de tidligere indsatte ud fra en kvalitativ undersøgelse. Et spørgsmål til dette vil risikere at medføre hypotetiske udtalelser. I løbet af rapporten har en del informanter alligevel antydnet nogle mulige yderste konsekvenser af sagsomkostningernes tilstedeværelse. En del informanter udtaler, at de skulle gøre noget kriminelt, hvis de skulle være i stand til at tilbagebetale deres sagsomkostninger. En anden mulig konsekvens, som antydes i informanternes udtalelser, er det at være på overførselsindkomst. En del informanter antyder i den forbindelse, at det ikke kan betale sig at have et arbejde, da SKAT dermed vil tage en stor del af deres løn. Dertil kommer, at flere informanter som set er på overførselsindkomst, hvilket kan pege på, at den ovennævnte yderste konsekvens er en sandsynlig mulighed. Kriminalitet som en mulig konsekvens kan forstærkes af, at de tidligere indsatte i forvejen har været en del af et kriminelt miljø. Kriminalitet og en længerevarende periode på overførselsindkomst kan ud fra disse betragtninger med stor sandsynlighed være en potentiel yderst konsekvens af sagsomkostningerne.

Vi har tidligere set, at de fleste informanter måtte nedjustere deres forventninger til tilværelsen efter endt afsoning. Vi så yderligere, at de forskellige ressourcer, som informanterne besidder har betydning for både udlevelsen af informanternes mål samt det efterfølgende behov for forventningsjustering. For at forstå sagsomkostningernes betydning for denne forventningsjustering og sagsomkostningerne som en begrænsning for de tidligere indsatte er det relevant at inddrage Fords motivationsteori. Ud fra informanternes udtalelser i de ovenstående afsnit kan sagsomkostningerne ses som en del af den nævnte forventningsjustering. Som set i afsnit 5.1.b *Motivation* er informanterne generelt motiverede i forhold til at etablere en almindelig tilværelse efter endt afsoning. Selvom informanterne er motiverede, har vi alligevel som nævnt set, at størstedelen af informanterne har måttet nedjustere deres forventninger, hvilket ud fra Fords teori kan indvirke på de tidligere indsattes motivation fremadrettet. På trods af denne nedjustering spores der stadig en generel motivation blandt de fleste af informanterne. Ud fra informanternes udtalelser i de ovenstående afsnit fungerer sagsomkostningerne som en begrænsning i forhold til informanternes mulighed for at udleve deres motivation og målsætninger for fremtiden. Hvis vi sammenstiller dette med Fords pointe om, at motivation ikke er en given tilstand men i konstant forandring, risikerer vi, at sagsomkostningerne kommer til at begrænse den motivation, som vi ellers har sporet hos denne rapportens informanter. Ud fra Fords motivationsteori ser vi, at denne motivation er vigtig for de målsætninger, den enkelte sætter for fremtiden, og vi kan på baggrund af denne teori argumentere for, at ordningen omkring sagsomkostninger sætter en begrænsning for de tidligere indsattes mulighed for resocialisering. Ordningen omkring sagsomkostninger risikerer i værste fald at begrænse det ønske om resocialisering, vi ser hos rapportens informanter. Disse betragtninger peger på, at ordningen omkring sagsomkostninger kan have utilsigtede konsekvenser for de tidligere indsattes mulighed for resocialisering.

6. Den nuværende ordning omkring sagsomkostninger

6.1 Kontradiktoriske krav

Vi vil i dette afsnit argumentere for, at kravet om tilbagebetaling af sagsomkostninger og Kriminalforsorgens og Socialministeriets målsætning om resocialisering fungerer som *kontradiktoriske krav*. Dette begreb definerer vi som krav, der modstrider hinanden. Vi vil bruge begrebet til at vise, hvordan ordningen omkring sagsomkostninger og målsætningen om resocialisering modstrider hinanden og ikke kan tilgodeses på samme tid. Vi bevæger os dermed op på et andet niveau end i de tidligere afsnit. Vi har i de tidligere afsnit hovedsagelig opereret på individniveau og ud fra informanternes perspektiv vurderet deres oplevelse af sagsomkostningerne i forhold til resocialiseringen. I det følgende forlader vi dette perspektiv for i stedet at vurdere ordningen omkring sagsomkostninger i forhold til de generelle samfundsmæssige målsætninger omkring resocialisering. Denne vurdering bygger på de konklusioner, vi i det foregående har draget omkring sagsomkostningernes betydning for de tidligere indsatte mulighed for resocialisering. Nedenfor præsenteres de to principper, der danner rammen for arbejdet indenfor området, og som vi hævder er modstridende.

På den *ene* side har vi den overordnede ide om *resocialisering* som formuleret i Kriminalforsorgens vision. Målsætningen er at understøtte de tidligere indsatte muligheder for at etablere en kriminalitetsfri tilværelse. Denne ide må antages at være statens overordnede interesse i forhold til de tidligere indsatte. I afsnit 5.1. *Resocialiseringen* har vi undersøgt de tidligere indsatte generelle udfordringer i forhold til den her omtalte resocialisering. På baggrund af Socialministeriets beskrivelser har vi her argumenteret for, at de tidligere indsatte udgør en *potentiel udsat gruppe*. Jævnfør Socialministeriets målsætninger omkring lige muligheder betyder denne kategorisering, at gruppen bør tildeles særlig opmærksomhed for at sikre, at de har lige muligheder for at deltage aktivt i samfundet.

På den *anden* side har vi ordningen omkring sagsomkostninger med kravet omkring tilbagebetaling. Denne ordning bygger på et økonomisk retfærdighedsprincip om, at de tidligere indsatte selv skal betale for de omkostninger, som det offentlige har haft i forbindelse med deres sag, som beskrevet i indledningen. I afsnit 5.2. *Sagsomkostninger* har vi undersøgt denne ordnings indvirkning på de tidligere indsatte. Vi har her på en række aspekter påpeget ordningens *utilsigtede konsekvenser* i forhold til gruppens muligheder for resocialisering. Af særlig relevans vil vi her fremhæve i) det økonomiske pres, ii) ordningens generelle tilstedeværelse i informanternes bevidsthed, iii) den negative påvirkning af relationen til det offentlige, samt iv) påvirkningen af informanternes generelle motivation for fremtiden. I denne optik virker sagsomkostningerne som en begrænsning for de tidligere indsatte mulighed for at etablere en almindelig tilværelse. Kravet om tilbagebetaling synes tilmed at have en potentiel medvirkende faktor til at presse gruppen ud i en yderligere marginaliseret position i samfundet.

De her skitserede tilgange bygger på to meget forskellige grundprincipper, som synes vanskeligt at forene og tilgodeses på én og samme tid. I yderste konsekvens risikerer ordningen omkring sagsomkostninger at modarbejde den overordnede målsætning omkring resocialisering. Flere informanter ønsker mulighed for at etablere en nogenlunde overskuelig tilværelse efter endt afsoning før de kan tage hånd om tilbagebetalingen af deres sagsomkostninger. Sagsomkostningernes tilstedeværelse modarbejder imidlertid disse informanternes mulighed for at nå til dette overblik. I stedet synes ordningen at fastholde de tidligere indsatte i en uoverskuelig situation, og således modarbejde deres mulighed for på vellykket vis at tage del i samfundet igen.

6.2. Vurdering af den nuværende ordning

På baggrund af ovenstående undersøgelse ønsker vi nu at vurdere den nuværende ordning omkring sagsomkostninger. Det er DSRs klare opfattelse, at sagsomkostningerne er med til at fastholde den tidligere indsatte i en uhensigtsmæssig situation. En situation der må anses som uhensigtsmæssig for både samfundet og den enkelte. Sagsomkostningerne skaber et unødvendigt pres - både økonomisk og psykisk - på den tidligere indsat, der gør, at denne ikke formår at vende tilbage til samfundet som aktiv bidragende samfundsborger. Indretning af ordningen om sagsomkostninger bidrager således på nuværende tidspunkt til en mislykket resocialisering for de tidligere indsatte. Dette synspunkt er udgangspunktet for vores vurdering af ordningen. Først vil vi vurdere ordningen ud fra et samfundsøkonomisk perspektiv for derefter at betragte ordningen ud fra et menneskeligt perspektiv.

Den nuværende ordning bygger som beskrevet i afsnit 6.1 *Kontradiktoriske krav* på et økonomisk retfærdighedsprincip. Ud fra et samfundsøkonomisk perspektiv er udgangspunktet, at skyldneren selv bærer de omkostninger, som samfundet har haft ved et sagsforløb. Den principielle argumentation er, at det ikke skal være en økonomisk belastning for samfundet, at borgere har begået en kriminel handling.

Om end vi vælger at godtage det samfundsøkonomiske argument, kan vi på baggrund af ovenstående undersøgelse konkludere, at der opstår vanskeligheder, når disse principper føres ud i praksis. Som anført i afsnit 3. *Præsentation af informanter* er 70 % af informanterne på tidspunktet for interviewet ikke begyndt at afdrage på deres sagsomkostninger endnu. Ud fra vores undersøgelse er det således kun i ringe grad, at sagsomkostningerne tilbagebetales. Til gengæld viser undersøgelsen, at den nuværende ordning er med til at fastholde de tidligere indsatte i en uhensigtsmæssig situation med manglende overblik. Gennem denne fastholdelse skabes der risiko for, at der for staten knyttes en række fremtidige udgifter til denne gruppe. Disse udgifter er for eksempel længere perioder på overførselsindkomst, længere sygdoms- og behandlingsforløb, flere tilkendelser af enkeltydelser, omkostninger ved udsættelse og genhusning m.v.. Derudover kommer omkostninger ved eventuelle nye kriminelle handlinger og som følge heraf udgifter til sagsforløb samt ophold i fængsler og på pensioner. Endelig kommer den tabte skatteindtjening som følge af manglende deltagelse på arbejdsmarkedet, som er den umiddelbare konsekvens af de tidligere indsattes mislykkede resocialisering.

Ud fra denne undersøgelse kan det således konkluderes, at den nuværende ordning omkring sagsomkostninger ud fra et samfundsøkonomisk perspektiv potentielt medfører øgede udgifter for samfundet. Hvorved lo- gikken i opretholdelsen af ordningen på baggrund af et samfundsøkonomisk retfærdighedsprincip bortfalder.

Foruden de økonomiske aspekter knytter der sig menneskelige aspekter til ordningen. I kraft af det kvalitative design i denne undersøgelse må dette aspekt i høj grad siges at være afdækket i det foregående. Vi har her vist, hvorledes ordningen er med til at fastholde og potentielt forværre en i forvejen vanskelig situation for de tidligere indsatte. Ordningen står således i direkte modstrid med det overordnede formulerede princip omkring resocialisering. Ordningen forsømmer dermed et menneskeligt princip om det enkelte menneskes mulighed for at deltage i samfundet. Det interessante i denne forbindelse er imidlertid, at det samfundsøkonomiske og det menneskelige aspekt her er uløseligt kædet sammen. Den manglende opmærksomhed på disse menneskelige aspekter - med de afledte konsekvenser heraf - har i sidste ende indvirkning på det samfundsøkonomiske plan.

6.3. Løsningsforslag

Den nuværende ordning er således betragtet uhensigtsmæssig fra såvel et samfundsøkonomisk som et menneskeligt perspektiv. På baggrund af dette vil der i det følgende være opsat et muligt løsningsforslag, som vi mener, kan forbedre de tidligere indsattes resocialisering, og dermed give dem en reel mulighed for at vende tilbage til samfundet som lovlige borgere.

Løsningsmodel - En delvis afskaffelse af sagsomkostninger

Det er som nævnt DSR's erfaring, at sagsomkostningerne er en stor økonomisk byrde i forhold til resocialiseringsprocessen. Vi mener derfor, at hvis ikke det er muligt helt at afskaffe sagsomkostningerne, bør der som minimum indføres en differentiering i ordningen, hvorved det personlige indkomstniveau tages i betragtning, når den personlige hæftelse for sagsomkostninger skal udregnes. Således skabes der et realistisk grundlag for tilbagebetaling frem for forsæt at forsøge at inddrive en gæld, som kun i ringe grad tilbagebetales, samtidig med at denne forhindrer den i forvejen ofte ressourcesvage målgruppes mulighed for at komme tilbage som aktive borgere i samfundet. Denne model for sagsomkostninger er udbredt i flere europæiske lande, der har udregningsmodeller, som tager højde for den dømtes økonomiske situation og betalingsevne.

Ved at indkomstregulere kravet sikres det, at de løsladte har et bedre udgangspunkt for at kunne tilbagebetale gælden, uden at dette vil komme til at få omfattende konsekvenser for deres resocialisering, idet der således tages højde for vedkommendes levegrundlag og forsørgerpligt. Denne løsning er i sagens natur en model, hvis fokus er fremadrettet. Dette vil kunne afhjælpe nogle af de problemer, de tidligere indsatte på nuværende tidspunkt løber ind i, og vil sikre, at det offentlige stadig får tilbagebetalt dele af de omkostninger, der forekommer i forbindelse med straffesager. Samtidig skabes der et bedre grundlag for en succesfuld resocialisering af den indsatte efter endt afsoning, hvilket også fremadrettet vil mindske statens økonomiske byrde, særligt i forhold til overførselsindkomster.

Derudover argumenterer DSR for at supplere ovenstående forslag ved at betragte sagsomkostninger som øvrig offentlig gæld og derved skabe en reel mulighed for gældssanering og eftergivelse af offentlig gæld. At give reel mulighed for gældssanering vil sikre, at de positive effekter, der er ved en hel eller delvis afskaffelse af sagsomkostninger ikke kun gælder fremadrettet, men også vil gælde den del af målgruppen, der allerede nu har afsonet deres straf og sidder med en gammel sagsomkostningsgæld.